

XVI. ASIR ALMAN SEYYAHLARINDA OSMANLI (TÜRK) TOPLUMU VE İNSANINA DAİR BİLGİSİZLİK VE TARİHİ ÖNYARGILARIN

Firdevs Çetin*

Özet

Batı Dünyası'nın günümüz Türk insanına bakışı, uzun bir tarihsel süreçte oluşmuştur. Özellikle Osmanlı toplumu ve insanını tasvir eden Batılı seyyahların anlatımları Batı'daki Türk imajını şekillendiren birinci derecede önemli kaynak gurubudur. Onların gözüyle bugünkü Türk toplumuna bakan Batılılar, tarihsel Türk İmajı'nın etkisinde kalmaktadırlar. Bu çalışma ile Türk imajının ne kadar önyargı ve bilgisizlik ürünü olduğu, XVI. asır Alman seyyahlarının seyahatnameleri incelenerek ortaya konulacaktır. Buna göre Türk imajını oluşturan iki temel nitelik vardır. Bunlar din düşmanı ve barbar tanımlamasıdır. Barbar tanımlaması ise yıkıcı, bilimden uzak, sanat ve estetikten anlamaz, beceriksiz, görgüsüz, kibirli ve tembeldir.

Anahtar Sözcükler: Türk İmajı, Alman Seyyahlar, Batılıların Türklere Dair Önyargıları

*Doktora Öğrencisi, Hacettepe Üniversitesi, Tarih Ana Bilim Dalı

Giriş

Özellikle XVI. asırda dünyanın en dikkat çekici toplumlarından birinin “Doğulu/Şarkî” ve “İslam/Müslüman” kimliği ile Osmanlı toplumu olduğuna şüphe yoktur. Stephanos Yerasimos’un Osmanlı ülkesini ziyaret edenlerin izlenimlerini aktaran yazıları derlediği eseri *Seyyahlar* bu iddianın en önemli dayanağıdır. Yerasimos (1991), bu eserinde XIV.-XVI. asırda Osmanlı’yı ziyaret eden 449 seyahat veya izlenim notlarını derlemiştir. Bunların 80’i Alman’dır. İlk sırada 136 ziyaretle İtalyanlar gelmektedir (Arıkan, 1999: 81).

Seyahatnamelerin Osmanlı sosyal tarih yazımında en önemli kaynaklar arasında yer alması nispeten geç bir dönemdedir (Aybet, 2003: 20). Seyyahların izlenimlerini aktarırken temelde önyargı ve bilgi eksikliğinden kaynaklanan kusurları, bu eserlerin en önemli sorunudur. Bu kusurlar, geçmişten gelen Türk, Doğu, İslam gibi temel kimlik ve kültürler hakkındaki Batılıların değerlendirmelerde çok sık göze çarpar. Haçlılar döneminin en belirgin özelliği olan Doğu-Batı kutuplaşması ve Müslüman-Hıristiyan savaşları bu önyargıların bir başka zemine taşındığı tarihi dönemdir. Bu zeminde din düşmanlığı iyice köklemiştir. Böyle bir ortamda iki “düşman” kültür ve dünyanın birbirini sağlıklı bir şekilde tanımasının da çok zor olacağı aşikârdır. Ziyaret ettikleri toplumların kültürlerini kendi tecrübe ve bakış açılarıyla tasvir etmeleri ise bu kusuru derinleştiren bir etki yapmaktadır. Bu kusurlardan kaçınmanın yolu, aynı dönemde farklı seyyahların aynı ülke ve kültüre dair gözlemlerinin karşılaştırılmasıdır. Ancak bu şekilde değerli ve tarafsız bilgiler elde edilebilir. Dönemin siyasi, dini, fikri ve kültürel özellikleri hakkında bilgi sahibi olmak, bu kaynakları kullanmanın bir başka ön şartıdır.¹

Alman asilzadesi ve Niğbolu savaş esiri Schiltberger gibi Haçlı seferlerine katılan görgü tanıkları veya Clavijo gibi Batı’dan Timurlulara giden elçiler erken Osmanlı devlet ve toplum hayatına dair kısa ve tali bilgiler vermişlerdir. Osmanlı’nın siyasi ve askeri başarıları ile Hindistan’a uzanan Doğu ticaret yolunun önem kazanması ve Avrupa devletleriyle yoğun ilişkilerin başlaması, XV. yüzyılın son yarısında Osmanlı’ya yönelik seyahatnamelerde büyük artış meydana getiren sebeplerin başında gelir. Elçilik heyetlerinde bulunan

¹ Seyahatnamelerin bilimsel çalışmalarda kullanılmasında takip edilmesi gereken yöntemler hakkın da bkz. Üçel-Aybet (2003:23-31) Faroqhi (1999).

din adamları, ressam, tüccarlar, esirler gibi çeşitli zümreler bunları takip eder. Venedikliler bu gezginler arasında önemli bir yer tutar. Bunun sebebi, Venedik'in Osmanlı topraklarındaki ticari ayrıcalıkları ve buna bağlı olarak gelişen diplomatik münasebetlerdir. XVI. yüzyılda, diğer ülke temsilciliklerinin de kurulması ve özgür seyahat etme imkânlarının tanınmasıyla, Alman, Fransız ve İngiliz seyyahlar Osmanlı topraklarında görülmeye başlar.

Batı, tanıma ve öğrenme isteğini Rönesans ruhuna borçludur. Bu ruha sahip seyyah tanımına sadece gezginleri değil, izlenim sahibi herkesi dâhil etmek gerekir. Bu yaklaşımla seyyahlar, diplomatlar, tüccarlar veya hacılar, Osmanlı ülkesini ziyaret eden kim olursa olsun Osmanlı başarısının sırrını merak etmişlerdi. Yazdıkları eserlerde üstü kapalı cevabı aranan soruların başında bunun geldiğine şüphe yoktur (Reyhanlı, 1983: 19). Öyle ki onların hemen her konuda ayrıntılı müşahedelerinin altındaki sebep bu olsa gerek. Osmanlılara (Türlklere) karşı kaba söylemleri ve aleni tahkirlerinin gizleyemediği bu gerçek, onların meraklı bakışlarını engelleyememiştir. Neticede kayıtlara geçen ayrıntılı anlatımlarla üstü kapalı da olsa bu gerçek dile getirilmiştir.

Seyyahların hangi siyasi yapının içerisinde çıktığı ve diplomatik münasebetlerde muhatapların kim olduğu önemlidir. Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu (800-1806), Ortaçağ ve Yeniçağ'da Orta Avrupa'nın çeşitli ülkelerini farklı hanedanların yönetimi altında zayıf bir bağıllıkla bir araya getirmiştir. Bu çatı, siyasi olmaktan çok dinidir. 1530 yılına kadar Papa'nın taç giydirdiği bu hükümdarlar, 1452-1740 yılları arasında Habsburg hanedanından seçilmiştir. Hanedanın XVI. asırdaki temsilcileri I. Maximilian (1508-1519), V. Charles (1530-1556), I. Ferdinand (1556-1564), II. Maximilian (1564-1576) ve II. Rudolf (1576-1612), Osmanlı'nın Avrupa içlerine doğru ilerlemeleri, özellikle Macaristan'daki başarıları karşısında Osmanlı hükümdarları ile görüşme ve anlaşma yolunu tercih etmişlerdir. Osmanlı ülkesindeki muhatapları ise II. Bayezid (1481-1512), I Yavuz Sultan Selim (1512-1520), Kanuni Sultan Süleyman (1520-1566), II. Selim (1566-1574), III. Murad (1574-1595) ve III. Mehmed'dir (1595-1603).

Çalışmamıza kaynaklık eden seyahatnameler kronolojik sırayla şunlardır: Hans Dernschwam², *İstanbul ve Anadolu'ya Seyahat Günlüğü*, Ogier Ghislain

De Busbecq³, *Türk Mektupları*, Stephan Gerlach⁴, *Türkiye Günlüğü*, I-II, Salomon Schweigger⁵, *Sultanlar Kentine Yolculuk 1578-1581*, Polonyalı Simeon, *Polonyalı Bir Seyyahın Gözünden XVI. Asır Türkiye'si*, Bu izahlardan sonra çalışmanın konusu olan bilgisizlik ve önyargı hakkında kaynaklarda tespit ettiğimiz örneklerle geçebiliriz.

İslam Dini ve Müslüman Kültürü Hakkında Bilgisizlik

Ortaçağa nazaran pek fazla farklılıklar taşımayan günümüz dünyasında bile değişik kültür mensuplarının birbirini anlama ve kabul etmede yaşadığı zorlukları hesaba katarsak, Batı ve Hıristiyan kültürünün algı düzeneği ile Doğu ve İslam dünyasını izlemenin kolay bir iş olmadığı anlaşılır. Tarih, arkeoloji ve felsefe eğitimi almış olmasına rağmen H. Dernschwam (1987: 201), gündelik hayatın akışını izlerken bile bu zorluğu itiraf etmiştir: “Türkiye’de herkes istediği ticareti yapmakta, istediği zanaatı icra etmekte serbest. Bir o kadar da eli boş avare insan vardır. Bunların ne ile beslendiğine, günlük maişetlerini nasıl sağladıklarına şaşmamak elde değil. Burada her şey karmakarışık ves-

2 Dernschwam (1494-1568), çalışmamızda kaynak olarak kullanılan diğer seyahatname yazarı diyebileceğimiz Busbecq’in 1554-5’teki elçilik heyetinde, pek belli olmayan bir konumda yer almış ve izlenimlerini kendinden önceki seyyahlardan etkilenmeden kaleme almıştır. Hayatı hakkında ayrıntılı bilgi, ilk defa Franz Babinger tarafından yayınlanan seyahatnamenin giriş kısmında Almanca olarak mevcuttur: Franz Babinger, *Tagebuchheiner Reise nach Konstantinopel und Kleinasien*, Münih-Leipzig, 1923, s. XXIV-XXX. Eserin çalışmamızda kullanılan Türkçe tercümesinin esas alındığı baskı da budur.

3 Busbecq (1522-1591), Kutsal Roma-Germen İmparatoru, Habsburg hükümdarı I. Ferdinand’ın Osmanlı ülkesindeki daimi elçisi olarak 1554-1562 yılları arasında İstanbul’da bulunmuş ve ülkedeki dostuna dört uzun mektup yazmıştır. Latince kaleme alınan mektupların üçü İstanbul’da iken, biri de dönüşünden sonra yazılmıştır. Bu görevinden sonra diplomat olarak ün kazanmıştır. Eserin, çalışmamızda kullanılan baskında hayatı hakkında ayrıntılı bilgi bulunmaktadır.

4 Gerlach’ın (1546-1612), bir günlük şeklinde tutulan notlardan oluşan seyahatnamesi, beş yıldan fazla kaldığı İstanbul hayatı hakkında çok ayrıntılı bilgiler vermektedir. Bir ilahiyat doktoru olan seyyah, Habsburg hükümdarları II. Maximilian (1564-1576) ve II. Rudolf’un (1576-1612) İstanbul elçisi David Ungnad’ın elçilik heyetinde Protestan vaizi olarak yer almıştır. Bu konumu ona Osmanlı toplumundaki gayrimüslimleri farklı ve dikkatli bir gözle izleme olanağı vermiştir. Eseri bu açıdan muasır seyahatnamelerden ayrı ve kaydadeğer bir özellik taşır.

5 Schweigger (1551-1622), Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu’nun yönetici hanedanı Habsburgluların hükümdarı II. Rudolf’un Osmanlı başkentine gönderdiği daimi elçi Sintzendorff’un heyetinde Protestan vaizi olarak yer almıştır (1577-1581). Görevi itibarıyla Gerlach’ın halefidir. Osmanlı hayatına dair eserindeki resimler çok orjinaldir.

selam.” Bazıları için kargaşa gibi görünen gündelik hayat, esasen belirli bir iç düzen sayesinde işlemektedir. Bu düzenin işleyişini anlayabilmenin yolu ise dini, siyasi, içtimai ve kültürel alandaki temel uygulama ve davranış kalıplarının bilinmesinden geçer. Ancak seyyahların anlatımlarındaki bilgi eksiklikleri sıkça karşılaşılan bir durumdur ve bu durum onun sağlam toplumsal analizler yapmasının önündeki en büyük engeldir. Bu konuda verilecek örneklerden biri adı geçen seyyahın ezan konusundaki yorumudur: “Edirne’de Türklerin hocası veya imamı günde dört defa çıkararak hu hu diye bağıyor. Bir şeyler haykırıyor. Zaten onların başka bir şarkıları ve müzikleri dahi yok.” (Dernschwam 1987: 45). Namaz vaktinin girdiğini duyurmak ve cemaati camiye davet etmek için İslam’ın ilk yıllarından beri icra edilen bu dini merasimin, seyyah için bir müzikali çağrıştırdığı açıktır. Schweigger (2004: 81) ise aynı hataya bir başka konuda düşmektedir. İslam kültüründe son zamanlara kadar uygulama alanı bulamamış resim için seyyah: “Türkler resim sanatını itici bulurlar.” diyerek gerekçesini estetik anlayış olarak takdim etmektedir.

Dernschwam’ın (1987: 119) Osmanlı toplumuna dair gözlemlerini sergilerken gizleyemediği bir diğer bilgi yetersizliği örneği ise oruç bahsi ile ilgilidir: “Bu memleketin fakirliği onları aç kalmaya, oruç tutmaya mahkûm ediyor.” Camide kadın ve erkeklerin farklı alanlarda namaz kılmaları konusu da seyyah hakkında bilgi sahibi olmadığı bir başka dini-içtimai olgudur. Ancak seyyah buna bir gerekçe ileri sürmektedir: “Erkeklerin çapkınlığı yüzünden kadınların gidip camilerde erkeklerin arasına girmesine müsaade edilmez. Sadece yaşlı kadınlar camiye gittiklerinde erkeklerin arkasında durur.” (Dernschwam 1987: 180). Busbecq’in (2005: 31) bu konuda verdiği örnek daha ilginçtir. Ona göre kutsal addedilene karşı sergilenen hürmet, seyyah tarafından batıl olarak kabul edilmektedir: “Türkler batıl itikatlara öylesine bağlılar ki farkında olmadan kutsal kitapları olan Kur’an’ın üstüne oturmak bile büyük suç. Hele bir Hıristiyan için bundan büyük cürüm olamaz.”

Kaynaklarımızın yazarları, İslam toplumunun başlıca uygulama ve davranışları hakkında temel seviyede bilgi sahibi olmasalar da gözlemlerinde ayrıntıları kaydetmişlerdir. S. Gerlach (2007: 71-2), bilgisi olmasa da namaz ibadetini böyle dikkatli gözlerle takip etmiştir. Seyyahın anlatımı yine de birazcık “eğlenceli” bir hal almıştır:

Dua ederken de uzun uzun söyleniyorlar ve bir yandan da tuhaf hareketler yapıyorlar. Kâh önlerine eğiliyorlar, kah dizlerinin üzerine çöküyorlar. Sonra yeri öpermiş gibi yüzleriyle yere kapanıyorlar. Arkasından doğrulup, sanki derin derin düşünüyorlarmış gibi sessiz duruyorlar. Birden ellerini kulaklarına götürüyorlar, sonra ellerini kavuşturup tekrar üç kez dizlerinin üzerine çöküp, dördüncüsünde yüzlerini yere sürüyorlar. Bu dua törenini sık sık tekrarlıyorlar.

İslam dini konusundaki bilgisizlik ve yanlış anlamalar o seviyededir ki Simeon (2007: 25) Peder, Oğul ve Ruhülkuds'den müteşekkil Ekanim-i Selase'yi inkar eden Müslümanların bununla beraber Arapça olarak Allah, Tallah ve Ruh demekle Ekanim-i Selase'yi tanımış olduklarına kanaat getirmiştir. Özellikle namaz ve oruç konusunda diğer seyyahlarla kıyaslandığında daha doğru bilgiler veren Simeon (2007: 25), “sabaha kadar uykudan üç dört defa kalkarak bu suretle doya doya yerler” derken bir kez kalkılan sahurdan habersiz olduğunu göstermektedir. Ayrıca, yine ona göre (2007: 25) “Müslümanların, adalet, zekât ve sadaka gibi hayır işleri de vardır: Gerçi bu adetler şimdi Hıristiyanlarda olduğu gibi onlarda da kalkmış bulunuyor” ifadeleri de İslam dininde adalet ve zekât kavramlarının inancın temel esasları olarak değil, artık uygulamadan kalkmış bir “adet” olarak algılandığını ortaya koyar.

Seyyahların ziyaret ettikleri toplum hakkındaki bilgisizlikleri, Doğu-Batı sınırının ne kadar aşılmaz olduğu gerçeğini göstermektedir. İslam coğrafyası ile Hıristiyan dünyanın asırlardır aynı sınırları paylaşıyor olması, bu gerçeğin yorumlanmasını epey zorlaştırmaktadır. Dini aidiyetlerin çok belirgin olduğu bir çağ ve savaşların aralıksız devam ettiği bir döneme has olan bu özellik, farklı bir dini topluluğu gözlemlemenin zorluğunu beraberinde getirmektedir. Bu çerçevede seyyahların notları arasında *namaz*, *ezan*, *kurban* gibi İslam dininin temel ibadet ve uygulamaları konularında görülen bilgi eksiklikleri genel özelliştir. İslam terminolojisinin bunlar gibi temel kavramlarını zikredebilen seyyah yok gibidir. Bu seyyahların çalışmamızda değerlendirilen bir diğer özelliği ise zaman zaman hakaret içeren ve alaya alan yorumlarda bulunmalarıdır. Bu tutumlar daha ziyade, soylu ve dindar seyyahların eserlerinde görülmektedir.

Osmanlılara (Türkler) Karşı Beslenen Çeşitli Önyargılar

Alman topraklarında Osmanlı Devleti'nin nasıl algılandığına ve gücünün ne şekilde hissedildiğine dair çeşitli yorumlarla konuya başlamak uygun olacaktır. İlk yorum Schweigger'e (2004: 172) aittir: "Bizde insanların çoğu Türklerin çok atılgan, gözü pek ve güçlü bir halk olduğunu, Hıristiyanların ise onlarla kıyaslandığında, onların adeta çekirge sürüsüne benzediklerini sanırlar. Üstelik de Türklerin şehirlerini göklere kadar yükselen aşılmaz surlarla çevirdiklerini ve silahlarla donatmış olduklarını hayal ederler." Macaristan'ı ele geçirdikten sonra Osmanlı Devleti'nin Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu'nun sınırına dayanmış olduğu bir zamanda, bu ve benzeri düşüncelerin topluma hakim olduğunu gösteren başka örnekler de mevcuttur: "Düşmanımız hiçbir engel tanımayan, ilerleyişi karşısında her şeyin yıkıldığı... ve böyle bir düşmana karşı alelacele toplanmış küçük bir ordu ile karşı koymanın sadece budalalıkla değil, çılgınlıkla suçlanması gerekir." (Busbecq, 2005: 158-9). Osmanlı güç ve iktidarını, bunun karşısında Habsburg'un acizetine dair şu yorum da Gerlach'a (2007: 424) aittir: "Padişahın Lehistan'a bir tek çavuş göndermesi yetiyor. Tüm Roma-Germen İmparatorluğu o bir tek çavuşun yaptığını beceremiyor." Böylesine çaresiz ve korku dolu bir toplumun ferdi, bir devletin memuru olan seyyahların anlatımları tarihi önyargılarla pekişmiştir. Burada bu önyargılar iki genel imge altında ele alınacaktır. "Din düşmanı" imgesine dair anlatımlar az olmakla beraber, bir fikir vermektedir. Çalışmada asıl ağırlık noktası "barbar" imgesi altında çeşitli olumsuz sıfatlarla tasvir edilen Osmanlı insanıdır.

Önyargılar ve Kaynakları

Çalışmamıza kaynaklık eden Alman seyyahlarının, Osmanlı toplumunun asli unsuru olan Müslümanları (Türkler) değerlendirirken etki altında kaldıkları birkaç önyargı unsuru vardır. Bunların ilki Bizans kroniklerine yansıyan ve buradan Batı'ya geçen tarihi Türk algılayışıdır ki Bizans İmparatoru I. Aleksios Komnenos'un (1081-1118) Haçlı Seferi çağrılarında bile tekrarlanmıştır. Buna göre Türkler "dinsiz, hoşgörüsüz, kaba, hoyrat, yıkıcı, vicdansız, acımasız, ahlaksız ve günahkar"dır (Arıkan, 1999: 81). Bu imgenin çağrışımları, Haçlı Seferlerinden çok önce, Herodot'un kaydettiği "Barbar İskitler"den beri Bi-

zans kroniklerinin vazgeçemediği bir temadır. Batı zihninde bu imgenin hala canlı olduğu kabul edilmektedir. Dolayısıyla bu imgeyi, *Tarihi Barbar İmgesi* olarak adlandırabiliriz. Bu eserlerde Türklerin kahramanlığı, korkusuzluğu askerlik sanatındaki başarıları gibi olumlu yönleri de söz edilmektedir (Arıkan, 1999: 81).

1095'teki Roma Katolik kilisesi, Papa II. Urbanus'un öncülüğünde Haçlı Seferleri için yaptığı çağrısında, Doğu'daki Hıristiyan din kardeşlerinin Türklerin hâkimiyeti altında feci bir şekilde yaşadıklarını ve Batı'daki kardeşlerinden yardım beklediklerini vurguluyordu (Demirkent, 1996: 526). Bu tür söylemlerin Müslümanlarla Hıristiyanlar arasındaki din düşmanlığını derinleştirdiğini söylemeye gerek yoktur. Bu dönemde ortaya çıkan *Hıristiyan Düşmanı İmgesidir* ki Hıristiyanlık için çok büyük bir tehdit olarak algılanmıştır. Bu bağlamda, Protestanlar ise Martin Luther'in öğretisi gereği Türkleri, "Tanrı'nın Hıristiyan dünyasını cezalandırmak için gönderdiği bir musibet" olarak algılamışlardır (Arıkan, 1999: 81). Bu açıdan değerlendirildiğinde seyyahlardan S. Gerlach ve S. Schweigger birer Protestan vaizidir ve bu öğretinin tesiri altındadır. Bu anlayışının Atilla ile bağlantılı olarak seyahatnamelerde zikredilmiş olduğu ileride görülecektir. Anlaşılacağı üzere seyyahların anlatımına tesir eden bu imgelerin aldıkları eğitim ve içinden çıktıkları kültür muhitleri ile doğrudan alakalı olduğu görülmektedir.

Ancak Haçlı seferleri sonrasında yazılan kronikler ve takip eden yüzyıllarda kaleme alınan seyahatnameler, tanıkların kaleminden çıkmıştı ve bu önyargılarla birlikte gerçekleri de anlatıyordu. *Gerçek İmge* olarak adlandırılabilen olan bu zihni algılayış, Türkleri ve Osmanlıları gerçek vasıflarıyla takdir etmiştir.

Heredot'la ortaya çıkan "Barbar İskitler" tipi, Batı'da Türkler için pek kul lanışlı bir imge olarak asırlarca gündemde kalmıştır. Türkler Haçlı Seferleri ile birlikte bu defa Hıristiyanlığı tehdit eden din düşmanı olmuşlardı. Ancak dönemin tanıkları, onların üstün olduğu birtakım meziyetlerini itiraf edince, bu defa ortaya çelişkili görünen bir tablo çıkmıştı. Çalışmamıza kaynaklık eden seyyahların eserlerinde bu imgeleri her zaman görmek mümkündür. Görünüşte çelişkili bir anlatım gibi gözükse de tarihi algılamayı yansıttığı için tutarlı kabul edilmelidir.

Din Düşmanı

Hans Dernaschwam (1987: 87,123), “Şeytan Türk” olarak adlandırdığı Osmanlı’nın başlıca duasının Hıristiyanların birlik içinde olmaması olduğunu kaydederken, Hıristiyan Düşmanı Türk İmgesi’nin kuşaktan kuşağa aktarıldığını göstermektedir.

Schweigger (2004: 155), Türkleri “dinsiz” bir topluluk gibi resmederek Hıristiyanlık için nasıl bir engel olduklarını İstanbul’u anlatırken şu cümleleriyle aktarmaktadır:

Dünyevi zenginlikler bakımından yenisi eskisinden pek aşağı değildir. Ruhani zenginliğe gelince; bunu burada bulmak zor. Çünkü Türklerin neden olduğu korkunç eziyetler ve Tanrı’ya ulaşmak için izledikleri yanlış yol, kendini çevreye öyle kabul ettirmiş ve yaygınlaşmış ki Tanrı’nın gerçeğini gösteren ışığını karartmış, hatta söndürmüştü. Gerek Hıristiyanlara ve Yunanlılara, gerek Müslümanlara bu gerçeği göstermez olmuş.

“Konuları kavrama ve muhakeme bakımından mütevazı bir vasıf taşıyan Polonyalı Simeon’un” (Andreasyan 2007: 8) yazdıklarında da galip bir yeniçağ devleti olarak Osmanlı egemenliğini hazmedememe duyguları, özellikle eski kiliseler konusunda kendini belli eder. Simeon (2007: 18, 19) “Arslanhane’ye çevrilen kiliseyi görünce gözleri yaşarmış” ve Cebehane’ye çevrilen kilisenin kubbesi yıkılmak istenince, mucizevi biçimde, uzanan eller kurumuş, suratları çarpılmıştır. Anlatılmak istenen Türklerin eski kiliselere, yani kendi inançlarından başkasına gösterdiği saygısızlıktır !.

Özellikle Protestan öğretisi etkisindeki seyyahlar, Türklerin Tanrı tarafından gönderilmiş, günah içerisindeki Hıristiyanları cezalandırmakta kullandığı bir nevi ceza aracı olarak tasvir etmişlerdir. Bu çerçevede Schweigger (2004: 157) şu ifadeleri kullanmaktadır:

Kendini ‘Tanrı’nın Cezası’⁶ olarak tanımlayan Atilla ve Timur gibi. Üçüncü olarak ‘Terror Europae’ olarak Türkler gelmektedir. Zaten isimleriyle de kendilerini tanımlamaktadırlar. Zira Türk sözcüğü ‘yıkıcı’ anlamına gelmektedir. Bu nedenle kendilerine Türk denilmesinden hoşlanmazlar. Ayrıca bir atasözüne göre ‘Osmanlıların bastığı yerde ot bitmez, fidan yeşermez’. Onlar

tam anlamıyla tahrip edici yaratıklardır. Onların eline geçen her ülke yıkılmış, harap olmuştur. Bu tahripkârlıklarına Asya'dan başlamışlar ve Yunanlıların ülkesinde sürdürmüşlerdir. Aynı şekilde Macar ülkesini de acınacak şekilde tahrip etmişlerdir.

Anlaşıldığı kadarıyla bu güçlü sesin ardında Osmanlı'nın Almanya için ne kadar yakın bir tehdit oluşturduğu algısı yatmaktadır. Osmanlı ülkesine girdiklerinde ilk görüştükleri kişi olan Estergon Beyi ile yapılan görüşmenin ardından şehri dolaşan Schweigger (2004: 32), yıkıntıları görünce “Türklerden söz edildiği zaman hepimizin yüreği ağzına geliyor sanki. Onların yenilmez oldukları, kentlerinin çelik yapılardan oluştuğu ve demirden surlarla korundukları, bunları aşmanın veya yıkmamanın imkânsız olduğu kanaati hepimize egemen olmuş durumda.” diyerek korkunun boyutunu itiraf etmiştir. Ancak bu arada yüreklere su serpmeye ihtiyacını da unutmamıştır: “Oysa burada gördüm ki aslında Türklerin ülkeleri derme çatma köylerden ibaret. Yalnız bu bölgede değil, her yerde öyle.”

Çaresizlik duygularına kapılan ve aynı fikirleri taşıyan Busbecq'in (2005: 158-9) yorumu ise şöyledir: “Düşmanımız hiçbir engel tanımayan, ilerleyişi karşısında her şeyin yıkıldığı ve üzerimize Tanrı'nın gazabıyla gönderilmiş bir bela ise (çok eskilerdeki Atila, büyükbabalarımızın hatırladığı Timurlenk ve günümüzdeki Osmanlı sultanları gibi) böyle bir düşmana karşı alelacele toplanmış küçük bir ordu ile karşı koymanın sadece budalalıkla değil, çılgınlıkla suçlanması gerekir.”

Schweigger (2004: 172), Türklerin bu vafına ve rolüne dair bir de felsefi yorum yapmaktadır ki devrinin bakışını çok etraflı bir şekilde yansıtmaktadır. Türklerin galip gelmesinin sebebini Tanrı'ya hamleden seyyah, “Zira O, Türkleri bir araç olarak kullanıp Hıristiyanları cezalandırıyor.” diyerek Tanrı'nın Türk'e yüklediği görevi ilan ediyor. Ona göre (2004: 158) insanları cezalandırmak için Tanrı böyle bir afeti (Türkler) kullanmak gereği duyuyor. “Hıristiyanları onunla korkutup tehdit ediyor.” Ama bu afet onları korkutmakla kalmıyor, aynı zamanda onur ve erdem sahibi olmak için çaba sarf etmelerine fırsat veriyor. Onun buradan çıkardığı sonuçlar mesaj yüklüdür: “Demek oluyor ki Türkler bizlere birbirimizle iyi geçinmeyi öğretiyorlar.”

6 Günaha batan Hıristiyanları cezalandırmak gayesi ile Tanrı'nın göndermiş olduğu Allah'ın Kamçısı Atila inancı hakkında bkz. Ali Ahmetbeyoğlu (2002:915).

(2004: 158) ve “Bu durumdan kurtuluşun tek çaresi Tanrı’ya kendilerini affettirmektir (2004: 173).

Barbar

Stephan Gerlach (2007: 61), yaptığı bir değerlendirmede Türklerin fiziki özelliklerini överek; “Hemen hemen hepsi güçlü ve çevik insanlar. Koşma ve atlamada, nişancılıkta ve kılıç kullanmada çok başarılılar. Fakat bunun dışında hayvan gibi barbar adamlar.” şeklinde sürdürdüğü cümleleriyle Barbar İmgesi’nin yanında Gerçek İmge’yi de kullanır. Schweigger (2004: 62-3), dönemin diplomasisi gereği elçilerin sultan önünde göstermesi gereken itaat karşısında müteessir olmuş ve bu durumu hazmedememiştir. “Barbar Türkler” diye başladığı cümlesine “bu yontulmamış barbarlar” diyerek devam etmektedir. Bu Barbar nitelemesinin çağrıştırdığı diğer olumsuz sıfatlar ve kullanıldıkları bağlamlar aşağıda verilmiştir.

Busbecq (2005: 115) de “Türkiye gibi barbar bir ülkeden zarif bir üslup bekleyemezsiniz” diyerek yazdığı mektubundaki sadeliğe dem vurmakta ve sık sık ağzına aldığı “barbar” tabirine yeni anlamlar yüklemektedir. Bunlardan biri İstanbul’daki Türk idaresi için kullandığı “vahşi barbarlık” tabiridir (Busbecq, 2005: 39). İstanbul ziyareti sırasında kapıldığı milli duygusallığı ifade ederken görüşünü şu şekilde yazmaktadır: “Sanatı ve bilimi keşfeden bu topraklar, bizlere (Avrupa) devrettiği medeniyeti geri almak için müşterek inancımız adına (Hıristiyanlık) vahşi barbarlığa karşı bizden yardım bekliyor.” (Busbecq, 2005: 39).

Barbar Tiplemesinin İçerdiği Çeşitli Özellikler

Yıkıcı

Türklerin yıkıcı olduklarına dair tarihi önyargı Dernschwam’ın (1987: 63) şu cümlesinde kendini gösterir: “Türkler âdetleri olduğu üzere antik devre ait hiçbir şey bırakmamışlardır.” Bir arkeolog gözüyle baktığı çevresinde dikkatini antik eserlerin çektiği malumdur. Hatta eserinde görüp kaydettiği antik eserlerin sayısı çok fazladır. Üzerindeki yazılardan, eserin şekil ve planına kadar pek çok çizim de yer almaktadır.

Türklerin yıkıcı olduğu düşüncesi onların hâkimiyeti altında bir de şarap imalatının kötüleştiği kanaatiyle birleşince, seyyah Dernschwam (1987: 142) eleştirisinin seviyesini artırır: “Türklerin geldiği yerlerde her şey bozulur. Onların geçtiği yer cennet bile olsa, çorak bir araziye döner. Bulunduğu yerden ne denizde bir balık, ne havada kuş, ne de karada av hayvanı sağ kalır. Zira onlar Tanrı’nın verdiği nimetlerden tam faydalanmasını bilmezler. Herkes bu yüzden onlardan nefret eder.”

Gerlach’ın (2007: 639) bu yöndeki önyargıları bazı gözlemleriyle derinleşince eleştiri okları yerini hakarete bırakmıştır. Budin şehrinde ayakta kalan tarihi yapılar, seyyahın bir zamanlar şehrin çok görkemli olduğu intibana kapılmasına yol açmıştır. Ancak Türklerin elinde “bir domuz ahırına döndüğünü” ifade ederek, Türklerin ne kadar “yıkıcı” olduğunu söylemektedir. Çünkü onlar “şatodaki kralların o güzel resimlerini ve heykellerini parçalamışlar, pencerelerini balçıkla sıvamışlar, her şeyi bozulup yıkılmaya terk etmişler, çatıları söküp binaları tahtalarla örtmüşler.” Gördüğü boş köylerden sonra ise şu yorumu yapmaktadır: “Bu Osmanlıların zulmü yüzünden bazen bütün bir köy halkı yerini yurdunu terk edip başka bir yere göçüyor. “Osmanlıların ayak bastığı yerde bir daha ot bitmez” deyişi herkesin kabul ettiği bir gerçek olmuş. Çünkü onlar yeni binalar inşa etmediği gibi var olan binaları da harabe haline getiriyorlar.” (Gerlach, 2007: 376). Burada dikkati çeken husus seyyahın kaydettiği bir deyiştir. Gerçekliğini araştırmak edebiyatçılara düşmekle beraber Schweiger (2004: 157) de bu deyişi nakledenlerin arasındadır. Burada onun konu ile ilgili bir değerlendirmesi yer almaktadır: “Bu devlet gelmiş geçmiş hiçbir devlete benzemiyor. Devletin yönetimi kardeşkanıyla lekelenmiştir.” Bu nedenle Osmanlı’yı hak ve hukukun egemen olduğu bir meşru devlet olarak kabul etmeyen seyyah, yıkıcı vasfına yönelik şu izahı getiriyor: “Meşru olmadığı içindir ki diğer devletleri yıkmakta ve kendi içinde zorbalığı egemen kılmaktadır.” Onun gözünde padişah, devlet ve yönetimleri yıkan hükümdardır (Schweiger, 2004: 157). Bu sıfatları taşıyan ise “kana susamış zorba ve cengâver” olan Kanuni’dir (2004: 158). Seyyaha göre yıkıcı olan aynı zamanda cezalandırıcıdır da.

Yıkıcı ve cezalandırıcı Türkler hakkında Hıristiyan halk arasında ne kadar çok rivayet dolaştığını tahmin etmek zordur. Ancak bunlardan biri şu şekildedir: “Piyale Paşa’nın gemilerine Castro adında bir kale-

den ateş açılmış, özellikle paşanın gemisine. Bunun üzerine paşa kalenin fethini ve herkesin kılıçtan geçirilmesini emretmiş. Emir üzerine kale alınmış ve orada yaşlı bir adamla papaz yere diz çöktürölüp boynuları vurulmuş. Bazı askerlerin göğüsleri yarılıp kalpleri çıkarılmış ve ağızlarına tıkılmış.” (Gerlach, 2007: 103-4).

Bilimden Uzak

Dernschwam’ın önyargıları hemen her konuda söz konusudur. Ramazan ayının başlaması ve bitişinin kararlaştırılmasında Türklerin takip ettiği yöntem Ay’ın çıplak gözle izlenmesidir. H. Dernschwam (1987: 102) bu uygulamayı şöyle yorumlamaktadır: “Türkler bilgisizdirler. Gökteki Yeni Ay’ı (Ramazan için) matematiğe ve astronomiye dayanarak bulamazlar. Ancak gökyüzünde ayı gördüklerinde oruca başlarlar.”

Türklerin bilmediği diğer ilim dalları ise kronoloji ve tarihtir. “Onlar kronoloji ve tarih hakkında bir şey bilmezler. Tarihteki dönemleri fevkalade bir şekilde birbirine karıştırıyorlar.” Burada eleştiriden ayrılarak tahfife yönelen Busbecq (2005: 48) devamla şunları söylemektedir: “Hz. Eyüb’ün Kral Süleyman’ın teşrifatçısı, Büyük İskender’in de onun başkomutanı olduğunu söylemekte bir beis görmezler, hatta daha büyük saçmalıklar da atfedebilirler.”

Bilgiden uzak olanlar arasında din adamları da vardır: “Hocalar veya bütün imamlar okuma yazma bilmezler. Kitapları da yok, tahsil görmemişlerdir.

Onların yaptıkları iş, bizdeki Gaudiamus ve Requiem dualarını⁷ okuyan ve bunları beş on para karşılığı ihtiyar kadınlara satan açığı gözlerin yaptıklarından başka bir şey değil.” (Dernschwam, 1987: 85).

Sanat ve Estetikten Anlamaz

Schweigger (2004: 70), padişahın kendine verilen hediyelerin kıymet ve sanatsal değeri ile bu eşyalara verilen işçiliği takdir edemediğini kaydetmektedir. Duyduğuna göre padişaha verilen hediye altın ve gümüş eşyalar eritilip para bastırılıyormuş. Saatleri ise bir odaya üst üste yığılıyormuş. Kimisi pas-

lanıp bozuluyor, kimisi satılıyor, kimisi de padişah tarafından kullanılıyormuş. Diğer taraftan seyyah (2004: 208) Türk müziğinin sevimsiz ve kuralsız bir ses karmaşasından ibaret olduğunu söylemekte ve Türkçe konusunda da olumsuz düşünceye sahip olduğunu ifade etmektedir: “Çok ilkel olan kendi dillerini Farsça ile süslerler.” (2004: 125).

Dernschwam (1987: 101) ise ezan bahsinde: “imam minareye çıkar ve sanki aklını oynatmış veya ayak basılmamış ormandaymış gibi bağırır. Bu ses köylülerin tarlada ‘ha hu ho’ diye söyledikleri bir melodiye benzer. Türkler müzikten anlamazlar. İşte onların müziği ‘ha hu ho’da ibarettir.” diyerek Türk müziği dinleme fırsatı elde edemediği göstermektedir. Ancak önyargısını dile getirmek için bu fırsatı da değerlendirmeyi ihmal etmez.

Beceriksiz

Yıkıcı olarak tarif ettikleri Türklerin muhteşem mimari eserlerinden Mimar Sinan’ın Edirne’deki Selimiye Camii’ni gören Schweigger (2004: 51), hayranlığını dile getirir. Ancak ona göre bunu yapan Türkler olamaz. Binayı inşa edenlerin Türkler değil, tutsak alınıp köle yapılan İtalyanlar olduğunu dile getirmekte ve Türklerin böyle bir iş başaramayacaklarını iddia etmektedir. Türklerin beceriksiz olduğu yönündeki önyargısını dile getirdiği bir başka konu ise İran elçisinin padişaha sunduğu hediyeler arasındaki iki Kur’an’dır. Rivayete göre bunlar çok güzel yazılmıştır. Ancak Schweigger (2004: 89) Türklerin bu kadar güzel yazamayacağını söylemektedir. Dernschwam (1987: 244) da aynı kanaati paylaşmaktadır. Hatta ona göre (1987: 223) Türkler balık tutmasını da bilmezler.

Yemek ve Yemek Adabı Konusunda Görgüsüz

Türklerde yemek zevki ve gelişmiş damak tadı aramak yersizdir. Zira “Türkler iyi yemek yemezler. Bütün bir yıl yedikleri peynir, ekme, soğan, sarımsak, turp ve bolca meyvedir. Her yemekte bol bol su içerler.” Türklerin çoğu alelade aşevlerinde yerler. Salatayı yağsız, sirkersiz, tuzsuz yerler (Dernschwam, 1987: 59-60). Seyyahın Türklerin yemek adabı konusunda da bir eleştirisi vardır: “Türkler neredeyse ellerini çorbanın, yemek sularının içinde yıkarlar. Kaşık bilmezler.” (Dernschwam, 1987: 177). Benzer şekilde “Çorbayı sanki

7 Katolıklere ait iki dua.

akıp giden bir dere den veya bir çeşmeden su içer gibi avuçları ile içerler.” (178) diyerek anlatımına birtakım sanatsal öğeler katmak derdine düşer. Ancak eserinin bir başka yerlerinde (1987: 171,315) “Hepsinin belindeki kuşakta bir kaşık sokulu” ve “Türkler kaşığı çok kullanıyorlar” (1987: 286) diyerek kendisiyle tezada düştüğünü fark edemez.

Kibirli

Dernschwam’ın (1987: 182) bir başka eleştirisi Türklerin kibirli oldukları yönündedir: “Evlerinde fazladan bir köpek bile besleyemedikleri halde, sanki pek çok servete sahiplermiş gibi cakalarından geçilmez; kibirli ve azametlidirler. Kimseyi beğenmezler.” Schweigger (2004: 62-3) de kibirli olduklarından bahseder. Ancak onun bahsettiği saraylı kibridir ki dönemin diplomasisinde çok makul bir tavidir:

Barbar Türklerin, Roma İmparatoru’nun elçilerini karşılarında yere çökmeye zorlayacak kadar bu devleti aşağılatmaktan ve gülünç duruma düşürmekten çekinmemeleri, onların ne kadar şeytani bir kibir ve üstünlük duygusu içinde olduklarını göstermektedir... Bu yontulmamış barbarlar, köylülere özgü bir kendini beğenmişlik duygusu içinde Hıristiyan dünyasının başındaki kişi olan Roma İmparatoru’nu hiçe saydıklarını göstermek istiyorlar.

Bu yorum çok hamasidir, ancak ülkesinin ve kralının onur ve şerefini bu denli savunan bir diplomatı da takdir etmemek mümkün değildir.

Rüşvetin yaygınlığı konusunda yaptığı “Aslında Türklerin arasında yaşamak isteyen biri hududu geçer geçmez, para kesesinin ağzını açmalı ve ülkeyi terk edene kadar hiç kapatmamalı. Orada bulunduğu sürece etrafa para saçmalı ve bunun boşa gitmemesi için de dua etmeli” şeklindeki hoş bir tasvirle süslü yorumunun devamında “bütün diğer milletlerden nefret eden ve dik başlı” gibi sıfatlarla Busbecq (2005: 29-30) de bu eleştiri halkaya katılmaktadır.

Tembel

Tembellik ve onun yol açtığı kötü ve aşağılayıcı sonuçlar seyyahların anlatımlarında yer alan bir başka olumsuz yakıştırma. Buradaki anlatım

ironiden uzak kalamamıştır. Dernschwam (1987: 160,200) Türklerin bir yönünü daha keşfetmiştir: “Türkler tembeldir, çalışmazlar, onların yerine köleleri olan Hıristiyanlar çalışır.” Ayrıca çiftçilik konusunda da tembeldirler ve muntazam, planlı çalışmayı bilmezler (1987: 235). Çalışmayanlar haliyle beleşçi olmak zorundalar: “Türkler şaraba para vermiyorlar. Onlara pahalı geliyor ve bu yüzden şarap içmiyorlar. Bahane olarak da dinlerinin yasakladığını ileri sürüyorlar. Hâlbuki bedava bulurlarsa içiyorlar ve ölçüyü kaçıırıp zilzurna sarhoş oluyorlar.” (1987: 314). Çalışmayan aynı zamanda fakirdir de: “Yiyecek ekmeği bile olmayan Türklerin karıları sırma işlemeli, kadife yastıklarda oturuyor.” (Gerlach, 2007: 451). Ancak fakirlik çok evliliğe mani değildir. O yüzden “bazı erkekler evlerinde köpek bile beslemeye muktedir değilken, kalkar üç-dört karı alır.” Ama sonuçta perişan olur ve evlerine kapanmak zorunda kalırlar: “Geliri çok az olduğu için bunlara bakamaz ve sefalet içinde yaşarlar. Bu yüzden evine kimseyi kabul edemez.” (Dernschwam, 1987: 184). Seyyah bu tespitini toplumun her kesimine ait genel bir durum gibi takdim etmekte ısrarcıdır: “Kervansaray gelirlerinden beslenen hocalar, sabah akşam kendilerine verilen çorba, et ve ekmekle beslenirler. İşte böyle sadaka ve yardım ile beslenirken kalkar 3-4 karı alır. Hâlbuki varı yoğu bir elbisedir.” (1987: 184).

Pis

Abdest konusunda ifade ettiği “pis tekeler gibi kokan ayaklarını yıkarlar” cümlesi Dernschwam’ın (1987: 100) taşıdığı önyargının bir başka yansımasıdır. Ona göre (1987: 100) abdest almakla Türklerin temiz olması mümkün değildir: “Türkler her gün birçok defa ibadet maksadıyla abdest alıp yıkan-dıkları için kendilerinin en temiz kimseler olduklarını sanırlar.” Türklerin pis olduğuna dair önyargısını her vesile ile dile getiren seyyah (1987: 77) şu yorumu yapmaktadır: “Hiç kimse camiye ayakkabı ile giremez. Hâlbuki kendileri kirli, pasaklı halleriyle içeri girerler, o başka.”

Dernschwam’ın (1987: 100) Türklerin pis olduğuna dair kanaatini pekişti-

ren şey ise Müslümanların taharet şeklidir: “Her Müslüman abdest almadan önce su döker ve büyük abdestini yapar. Söylemesi çok ayıp, kendini kirletmiş çocuk gibi (altına kaçırmış) önünü arkasını iyice yıkar. Bunun için abdest bozmaya gitmeden önce herkes beraberinde bir küçük ibrik içinde su götürür. Erkek olsun kadın olsun avret yerlerini parmaklarıyla iyice temizler. Bu çok pis bir iş...”

Mahpus, Tembel ve Hayasız Türk Kadını

Dernschwam Türk kadınına karşı da önyargılar taşımaktadır. Bu önyargısını dile getirirken de zaman zaman tezada düşmekten kaçamamıştır. Ona göre (1987: 179) “Türkiye’de kadınlar serbest değillerdir. Alışveriş için hiçbir kadının çarşıya pazara gitmez.” Aynı zamanda “Türkler birbirlerini evlerine davet etmezler. Kadınlarını da kimseye göstermezler.” (1987: 181). Seyyah bunu erkeklerin kıskançlığına yorar. Bu kıskançlığın sebebini ise “bazıları (erkekler) kadınlarının bir gün kendilerine ihanet edeceklerini bilirler.” diyerek açıklamaktadır (1987: 182). Bu örneklerde Türk kadınının erkekler tarafından ev hapsinde tutulduğu yargısı Dernschwam’da bu kadar yerleşmiş görünmesine rağmen, seyyahın farklı bir Türk kadını portresi çizdiği de vakiidir: “Türkiye’de kadınlar erkek kıyafetlerini giyip erkekler gibi dimdik ata binerler... Doğrusu ata binmek Türk kadınlarına çok yakışıyor.” (1987: 181).

Dernschwam (1987: 181-2), bir yandan Türk kadınına eve kapatılmış resmederken, diğer taraftan nasıl gözlemlene imkânı bulduğuna dair bir açıklama yapmadan onun evde tembel olduğunu dile getirmektedir. Fakat söyledikleri tembellikten ziyade evin hizmetçisi konumunda olmadığı, hanımefendi gibi bir yaşantıya sahip olduğunu göstermektedir: “Hanımlar da avare avare, tembel tembel dururlar. Hiçbiri yemek pişirmez. Onların başlıca işleri dikmek veya bir şeyler okumaktır. Başka iş yamak zaten ellerinden gelmez. Ev idaresinden de habersizdirler.” Anlattığına göre bunun sebebi ise köle ve cariyelerin bu işleri yapmasıdır.

Dernschwam’a (1987: 183) has bir başka yorum ise Türk kadınının hayasız olduğu yolundadır: “Padişah sefere çıktığı zaman kapıkulu da yanında iki üç sene gittiğinden, onların hanımları boş ve yalnız kalırlar. Bazılara kötü yollara saparlar. Bütün gün hamama giderler. Birkaç gün evlerine gelmezler. Kö-

şede, bucakta buldukları yerlerde şarap içerler. Birkaçı bir araya gelip içinde delikanlıların bulunduğu bir eve gider ve orada istedikleri gibi eğlenirler.” Seyyaha göre İstanbul şehri nüfus bakımından bir krallık gibidir. Bu yüzden de dünyanın her yerinden çok burada ahlaksızlık alıp yürümüştür. Sonuç ise şudur: “Roma’da ve Venedik’te fahişelik büyük bir utanmazlıkla alenen yapılır. İstanbul’da ise bu iş gizli gizli yapılır. Yüzleri kapalıdır. Yolda kocaları bile görse onları tanımaz. Bu yüzden kocaları karılarını evlere hapis etmişlerdir. Başka erkeklere göstermezler.” (1987: 184). Bu konuda seyyahın zihninde kendi kültürüyle ilgili bir çağrışım olduğu muhakkaktır.⁸ Zira muasır seyyahların hiçbiri böyle bir iddiada bulunmadığı gibi, Türklerin namus ve edebe olan düşkünlüğünden bahsetmişlerdir. Schweigge’ın (2004: 131) yorumu çok açıktır: “Biz Hıristiyanlar terbiye ve edep bakımından bu barbarları örnek almalıyız.”

Sonuç

Çalışmamıza konu olan seyyahların eserleri, Doğulu ve Müslüman kimliğine sahip Osmanlı toplumuna dair gözlemleriyle tarihi önyargıların devam ettiğini göstermektedir. Bu önyargıların zaman zaman haksız eleştirilere kapı açtığı da bir gerçektir. Bu eleştirilerin hakarete vardığı durumlar da az değildir. Bunlardan birinde Roma imparatorluğu sınırları içinde kalan Hıristiyan dünyasını “üzüm bağına” benzeten Schweigge (2004: 158), Türkleri ise bu bağa girip ayakları altında ezip mahveden “azgın ve saldırgan yaban domuzu” olarak nitelemektedir. Benzer şekilde seyyahın alay ettiği uygulamalar vardır. Sarayı anlatırken *bölükbaş*ların ellerini önde bağlı beklemelerini “kadınlar gibi ellerini önünde bağlamış” olarak tahfif etmektedir. Ancak takip eden cümlelerde saraydaki sessizliği, onların itaatkârlıklarına yorması seyyahın çelişkili halini açığa vurmaktadır. Hatta bu itaatkârlığı kendi ülke ve devletine model olarak önerecek kadar ileriye götürmektedir (2004: 72). Seyyah, anlattığı bir yemek bahsinde de böyle çelişkili bir duruma düşmekten kurtulamaz. Huzura

8 Burada Lady Montagu’dan bir alıntı yapmak yerinde olacaktır. Dostuna yazdığı mektubunda “Umumiyetle yalan ve saçma dolu şark seyahatnamelerini okumak bana garip bir zevk veriyor. Bu yazarlar herhalde ömürlerinde hiç kadın görmedikleri halde, kadınlardan, erkeklerle görüşmedikleri halde onların ahlakından bahsedenlerdir.” Aktaran Karakoç, (1999: 97).

kabulden sonra verilen ziyafette pilav, koyun eti, kızarmış tavuk ile güvercin ve içecek olarak şerbet ikramı sonrasında yaptığı yorumda, davetin kendi ölçülerine göre pek zengin olmadığını, hatta heyettekilerden birine onların köy panayırlarında bile daha bol sofralar kurulduğunu söylemekten kendini alıkoyamadığını “itiraf” etmektedir. Oysa bu Türkler tarafından padişahlara layık bollukta bir şölen sayılmaktadır (Schweigge, 2004: 67). Ancak seyyahın asıl itirafı, bu durumu “ölçülü yaşam” olarak görmesidir. Kendi kültüründeki ziyafetlerin bir savurganlık olduğunu, Türkler gibi yapmanın Hıristiyan âlemi için hem daha hayırlı hem de daha yakışıklı bir tavır olacağını tavsiye etmektedir (Schweigge, 2004: 68).

Sonuç olarak denilebilir ki seyahatnameler, ancak bilimsel değerlendirmelerden sonra Osmanlı sosyal tarih araştırmaları için çok önemli kaynak olarak kullanılmalıdır. Özellikle konu edilen döneme ait seyyahların eserlerinde önyargı ve bilgi eksikliği gibi başlıca kusurlar, bu eserlerin kaynak olarak değerlendirilmeleri durumunda farklı ve hatalı sonuçlara götürecektir mahiyettedir. Buna en güzel örneklerden biri saray içerisindeki sessizliktir. “Fakat her şeye rağmen bu anılarda anlatılanlar puslu bir aynadan akseden görüntüler gibidir. Bu görüntüler tam olmasa da gerçeğin sadık bir yansımasıdır.” (Ebersolt, 1999: 2).

Kaynakça

- Ahmetbeyoğlu, Ali. (2002). “Büyük Hun Hükümdarı Attila”, *Türkler*, I, 902-915.
- Arıkan, Zeki. (1999). “Avrupa’da Türk İmgesi”, *Osmanlı*, IX, 81-93.
- Busbecq, Ogier Ghislain De. (2005). *Türk Mektupları*, çev. Derin Türkömer, İstanbul: Dođan Kitap
- Dernschwam, Hans. (1987). *İstanbul ve Anadolu’ya Seyahat Günlüğü*, çev. Yaşar Önen, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Ebersolt, Jean. (1999). *Bizans İstanbulu ve Doğu Seyyahları*, çev. İlhan Arda, İstanbul: Pera Turizm ve Ticaret AŞ.
- Faroqhi, Suraiya. (1999). *Osmanlı Tarihi Nasıl İncelenir?* çev. Zeynep Altok, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Gerlach, Stephan. (2007). *Türkiye Günlüğü*, I-II, haz. Kemal Beydilli, çev. Türkis Noyan, İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Demirkent, Işın. (1996). “Haçlılar”, *TDVİA*, XIV, 525-546.
- Karakoç, İrfan. (1999). “Yabancıların Hatıralarında Osmanlı İmparatorluğu ve Yabancı Yazarların Osmanlılarla İlgili Olarak Türkçe’de Yayımlanmış Anıları Üzerine BirBibliyografya Denemesi”, *Osmanlı*, IX, 94-99.
- Polonyalı Simeon. (2007). *Polonyalı Bir Seyyahın Gözünden XVI. Asır Türkiye*, çev. Hrand D. Andreasyan, İstanbul: Kesit Yayınları.
- Reyhanlı, Tülay. (1983). *İngiliz Gezginlerine Göre XVI. Yüzyılda İstanbul’da Hayat (1582-1599)*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Schweigger, Salomon. (2004). *Sultanlar Kentine Yolculuk 1578-1581*, çev. S. Türkis Noyan, İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Üçel-Aybet, Gülgün. (2003). *Avrupalı Seyyahların Gözünden Osmanlı Dünyası ve İnsanları, 1530-1699*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yerasimos, Stephanos. (1991). *Les Voyageurs dans l’Empire Ottoman, XIVe-XVIe Siècles*, Ankara: TTK.